

Considerații despre Gheorghe Moceanu și o carte uitată, alcătuită de el

Considerations about Gheorghe Moceanu and a forgotten book, elaborated by him

Cristian Bârsu

Disciplina Științe Socio-Umaniste și Istoria Medicinii, Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca

Rezumat

Gheorghe Moceanu (1835-1909) a fost primul profesor de gimnastică, scrimă și dansuri populare din România.

Lucrarea noastră se dorește a fi un omagiu al personalității sale la împlinirea a 105 ani de la încetarea sa din viață. Pe lângă câteva date importante din biografia și realizările sale în domeniul educației fizice, sunt expuse aprecierile unor contemporani ai săi: Nicolae Iorga, Cella Delavrancea și Onoriu Chețianu.

Un alt scop al lucrării noastre este prezentarea unei cărți rare, alcătuită de Moceanu și intitulată „Istoria, anatomia și igiena gimnasticii, după cei mai însemnați autori, cu figurile principale și textul explicator al băilor și școlii de înotat”. Aceasta a avut câteva ediții, cea de-a patra fiind publicată în 1881, la București. Moceanu a menționat în introducere faptul că a alcătuit volumul prin traducerea capitolelor de istoria, anatomia și igiena gimnasticii dintr-o carte scrisă de Junot și Senglet, la care au fost adăugate câteva figuri și explicații dintr-un studiu de Moritz Kloss despre băile și școala de înot.

Cuvinte cheie: Gheorghe Moceanu, gimnastică, înot, anatomie, fiziologie, igienă.

Abstract

Gheorghe Moceanu (1835-1909) was the first teacher of gymnastics, fencing and peasants' dances from Romania.

Our paper is intended to be an homage to his memory, at the fulfillment of 105 years since he died. Besides some important date about his biography and achievements in the field of physical education, there are presented the appreciations of some of his contemporaries: Nicolae Iorga, Cella Delavrancea and Onoriu Chețianu.

Another aim of our paper is to present a rare book, elaborated by him and entitled “The History, Anatomy and Hygiene of Gymnastics, Following the Most Significant Authors, with the Principal Figures and Explanations about Bathes and School of Swimming”. The book was published several times, the forth one being published in 1881, in Bucharest. Moceanu mentioned in the introduction on this book that he elaborated it translating the chapters about the history, anatomy, physiology and hygiene of gymnastics from a book written by Junot and Senglet, adding some figures and explanations from a study of Moritz Kloss about bathes and swimming school.

Keywords: Gheorghe Moceanu, gymnastics, swimming, anatomy, physiology, hygiene.

Introducere

Gheorghe Moceanu (1835-1909) a fost o personalitate a gimnasticii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Este nedrept faptul că celebritatea pe care a dobândit-o printr-o amplă și valoroasă activitate profesională s-a estompat apoi progresiv, după încetarea sa din viață. În acest sens, după numai trei decenii de la decesul său medicul sportiv și profesorul Onoriu Chețianu (1906-1979) constata cu tristețe faptul că Moceanu era deja considerat unul dintre „dascălii ardeleni” care „s-a strecurat în lumea uitării” (Chețianu, 1939). În prezent sunt făcute diferite demersuri pentru ca aportul său în educația fizică din România să

fie cunoscut și apreciat la justa sa valoare. În acest sens prezentăm câteva considerații despre realizările sale profesionale, cu ocazia împlinirii a 105 ani de la moartea sa, precum și o carte uitată pe care Moceanu a elaborat-o despre istoria, anatomia și igiena gimnasticii, cu noțiuni despre școala de înot.

Date importante despre cariera lui Moceanu

S-a născut în 1835, în comuna Orman (în prezent în județul Cluj). Din păcate, data sa de naștere nu este cunoscută cu exactitate. Astfel, în unele surse de documentare, anul nașterii este notat 1838. A fost elev la Blaj, apoi a studiat pedagogia la Budapesta. Ulterior s-a

Primit la redacție: 7 august 2014; *Acceptat spre publicare:* 30 august 2014;

Adresa: Universitatea de Medicină și Farmacie “Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca, Disciplina Științe Socio-umaniste și Istoria Medicinii,
Str. Avram Iancu, 31, Cluj-Napoca, 400083

E-mail: cristianbarsu@yahoo.com

Copyright © 2010 by “Iuliu Hațieganu” University of Medicine and Pharmacy Publishing

întors în Transilvania, pentru a-și face o carieră didactică. A predat gimnastica în învățământul catolic, reformat și unitarian din Cluj. Deoarece condițiile de existență de pe meleagurile natale erau dificile, Moceanu a fost determinat să se refugieze în România (Chețianu, 1939). În 1862 s-a stabilit la București, unde a fost sprijinit de istoricul, scriitorul și omul politic Vasile Urechea-Alexandrescu (1834-1901) și de generalul și omul politic Ioan Emanoil Florescu (1819-1893). Începând din 1863, până la finele secolului al XIX-lea, Moceanu a fost profesor de gimnastică la liceele „Sfântul Sava”, „Matei Basarab” și „Sfântul Gheorghe” din Capitală. De asemenea, a predat această materie la Școala Militară de Ofițeri (2).

De notat faptul că un alt transilvănean - chimistul Nicolae Teclu (1839-1916) - în perioada 1863-1869, cât a fost profesor la Gimnaziul Român din Brașov, „a pus bazele unei mișcări modeste de educație fizică - atât cât putea să existe în condițiile precare ale epocii” (Bologa, 1960). Chiar dacă strădania sa nu a avut atunci un ecou amplu, totuși ea a avut o consecință importantă: orientarea lui Moceanu spre pedagogia educației fizice (Bologa, 1960).

Moceanu a fost primul profesor de gimnastică din România, care a căutat să introducă exercițiile fizice în programa analitică a elevilor. Datorită inițiativei sale, în 1864 gimnastica a fost inclusă ca obiect facultativ în liceele din România.

O altă componentă a educației fizice, pe care a promovat-o Moceanu, a fost educația fizică a femeii.

Tot la sugestia lui Moceanu s-a legiferat introducerea gimnasticii în armată. De subliniat faptul că Moceanu a avut meritul de a fi organizat, în colaborare cu Carol Davila (1828-1884), gruparea „Micii dorobanți”. Scopurile organizației au fost următoarele: dezvoltarea fizică a tineretului, pregătirea sa militară și trezirea conștiinței naționale la români (Bocu & Vidu, 2008).

Pe plan științific cea mai valoroasă lucrare a sa a fost „Gimnastica rațională pentru uzul școlilor primare, secundare și superioare” (1889). Acesta a fost o premieră în literatura de specialitate din România (Bârsu, 2007). De asemenea, a scris: „Carte de gimnastică” (1869), „Școala de patinaj și înot” (1892) ș. a.

Prin activitatea sa din acest domeniu, el a pus în practică dictonul poetului antic Aristofan (c. 446-c. 385 î. H.), conform căruia „gimnastica pune zăvor bătrâneții și nu o lasă să intre în corpul omului” (Aristofan, citat de Popescu, 1983).

Gheorghe Moceanu a devenit celebru și prin activități realizate peste hotare. A asociat arta cu educația fizică, utilizând dansurile naționale ca mijloace de educație fizică. A efectuat turnee de dansuri românești pe patru continente. În 1878 a condus un ansamblu artistic român la Paris, prezentând pentru prima dată dansuri populare românești. Cu acest grup a organizat turnee și spectacole la: Roma (1882), Madrid (1884), Calcutta (1886), New York, Cleveland și Chicago (1893) (Chețianu, 1939). Impresiile culese din aceste deplasări le-a lăsat posterității sub formă literară: „Călătoriile mele prin Europa, Asia, Africa și America”. Aprecierea acestei cărți se evidențiază prin faptul că în anul 1899 a fost publicată a treia ediție a sa.

Așa cum a arătat unul dintre cei mai importanți organizatori ai învățământului românesc interbelic

Constantin Kirițescu (1876-1965): „Moceanu a dezvoltat o activitate neobosită și entuziastă, de adevărat apostol al unei idei noi. Predând toate felurile de gimnastică, scrimă și - cu deosebită dragoste - dansurile populare românești, el a reușit să propage în cercuri largi gustul pentru exercițiile gimnastice, a atras o mulțime de tineri și a creat o pleiadă de elevi și continuatori” (Kirițescu, 1930). El a format prima pleiadă de profesori și maeștri de gimnastică din țară, printre care: Nicu Velescu, Simion Petrescu și Andrei Bagov. Totuși, Moceanu nu a fondat o școală de gimnastică, în înțelesul cuprinzător al acestei noțiuni (Kirițescu, 1930).

Dintre numeroasele exemple de apreciere ale contemporanilor față de Moceanu și de realizările sale, un exemplu sugestiv este evocarea pe care Nicolae Iorga (1871-1940) i-a consacrat-o în 22 septembrie 1909. „El s-a așezat la noi [n. n. - s-a stabilit în România] pentru a îndeplini o operă pe care, după ideile și puterile lui, a și săvârșit-o. A dat o întregă pleiadă de gimnastici îndrăzneți, eroici, de artiști de echilibristică și mândria lui era să-i poată arăta străinătății, smulgându-i aplauzele” (Iorga, 1967).

Relevăm un aspect inedit din activitatea pedagogică a lui Moceanu: el a avut-o elevă pe Cella Delavrancea (1887-1991), care a devenit celebră pianistă, profesoară și scriitoare. Mai mult decât atât, el îl avusese elev pe scriitorul, dramaturgul și omul politic Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918) - tatăl Cellei. Ca profesor de gimnastică la Pensionul de fete „Miller-Verghy” din București, Moceanu a pus accentul pe efectuarea exercițiilor la trapez. Cella Delavrancea a ținut să sublinieze faptul că „ne încânta sfârșitul lecției, când, agățate pe mici trapeze ritmam cu picioarele elanul, învârtind zburătoarea în cerc mare, care ne ridica deasupra pământului” (Delavrancea, 1987). Astfel, Moceanu a dovedit faptul că în tinerețe fusese și acrobat (Ionescu, 1991). De aceea, el a inițiat gimnastica acrobatică pe plan național.

După trei decenii de la stingerea din viață a lui Moceanu, Onoriu Chețianu i-a consacrat o amplă evocare în care a pus în evidență ideea fundamentală a lui Moceanu: gimnastica este „un excelent mijloc de educație și nicidecum un simplu exercițiu pentru întărirea mușchilor” (Chețianu, 1939). În plus, Chețianu a subliniat faptul că toată activitatea lui Moceanu a fost călăuzită de „nevoile și aspirațiile neamului său”, căruia a căutat „să-i deschidă drumuri noi spre înălțare” (Chețianu, 1939).

Scurtă privire asupra contextului social în care Moceanu a activat în România

Activitatea de promovare a gimnasticii, pe care Moceanu a desfășurat-o cu succes în România, s-a înscris în șirul de modernizări ale societății românești din a doua jumătate a veacului al XIX-lea. În acest sens ar fi de amintit faptul că spre sfârșitul aceluiași secol, țara noastră a fost denumită simbolic „Belgia Orientului”. În 1882 a fost introdus iluminatul electric în România. Doi ani mai târziu în București a intrat în funcțiune telefonul. În 1889, la Capitală a început să circule cel dintâi automobil cu patru cai putere. După cinci ani, tot în Capitală a avut loc prima proiecție cinematografică (Bulei, 2004). Modernizarea societății românești a fost influențată de modelul francez. Este semnificativ faptul că spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în România franceza era limba obligatorie în toate

liceele care aveau durata studiilor de șapte sau opt ani. Tot atunci în liceele din țara noastră a fost introdusă programa școlară de sorginte franceză (Nițelea, 2000).

Considerăm util să precizăm faptul că în acea perioadă în România încă nu se manifesta cu claritate corelația dintre sport și unele activități propagandistice. În timp, aceasta s-a cristalizat, având ca unul dintre modele situația din Franța. Acolo, spre sfârșitul veacului al XIX-lea gimnastica și natația au devenit piloni ai educației școlare, având atât un rol în ansamblul măsurilor de igienă, adică de „creștere rațională a speciei umane”, cât și un scop patriotic (Frioux, 2012). Tot în Franța, după eșecul războiului din 1870, s-a încercat cultivarea spiritului național prin diverse metode, inclusiv prin practicarea organizată a sportului (Caritey & Carrez, 2002).

Cartea „Istoria, anatomia și igiena gimnasticii, după cei mai însemnați autori, cu figurile principale și textul explicator al băilor și școlii de înotat” alcătuită de Gheorghe Moceanu

Așa cum am amintit, unul dintre scopurile lucrării noastre este prezentarea unei cărți rare, alcătuită de Moceanu. Titlul său este: „Istoria, anatomia și igiena gimnasticii, după cei mai însemnați autori, cu figurile principale și textul explicator al băilor și școlii de înotat”. Ne referim la a patra ediție a acesteia, care a fost publicată în 1881, la București. Faptul că acest volum a fost reeditat de câteva ori atestă succesul pe care l-a avut.

Cartea are formatul „de buzunar” și conține numeroase ilustrații. Limbajul folosit este simplu și ușor de înțeles pentru cititori.

Acest volum nu reprezintă o lucrare originală. De aceea, nici numele lui Moceanu nu este înscris în partea de sus a copertei, respectiv a paginii de titlu. În acest sens trebuie subliniat corectitudinea lui Moceanu, care a menționat în introducere faptul că a alcătuit acest volum traducând capitolele de istoria, anatomia și igiena gimnasticii dintr-o carte scrisă de Junot și Senglet, la care a adăugat câteva figuri și explicații dintr-un studiu despre băile și școala de înot, scris de Moritz Kloss (1818-1881). El a fost directorul Institutului Regal de Gimnastică din Dresda timp de peste trei decenii - din 1850 până la decesul său. De asemenea el este considerat ca fiind unul dintre fondatorii gimnasticii pentru femei (1). Foarte puține date sunt disponibile despre Alfred Junot și despre Senglet. Se știe faptul că ei au fost profesori de educație fizică la Paris. Cartea lor care i-a făcut cunoscuți a fost lucrarea „Gimnastica populară rațională”. Ea a văzut lumina tiparului în 1873. Deci alegerea sa de către Moceanu pentru a fi tradusă în limba română s-a bazat pe celebritatea ei.

Volumul lui Moceanu a fost publicat în toamna anului 1881. Nu se poate ști exact când a fost editat, dar prefața sa a fost datată de Moceanu în iunie 1881. Se poate considera că această carte a fost un *in memoriam* pentru Kloss, care a încetat din viață în septembrie 1881.

Trebuie de subliniat faptul că Moceanu i-a ales pe autorii din care a tradus acest volum doar din două țări: Franța și Germania. Prin cultura și știința lor, aceste națiuni aveau un mare prestigiu la sfârșitul veacului al XIX-lea în România. Pe lângă francofonia românilor, exista și certă influența germană, datorată conducătorului Regatului

României.

Se poate pune întrebarea: de ce Moceanu nu a ales și alte surse de documentare pentru a alcătui această carte? Probabil datorită faptului că interesul lui era să pună rapid la dispoziția celor interesați un volum cu noțiuni variate de gimnastică și de înot și nu să elaboreze o sinteză complexă a literaturii de specialitate din diferite țări.

Publicul pentru care a fost alcătuit acest volum a fost reprezentat în majoritate de elevi.

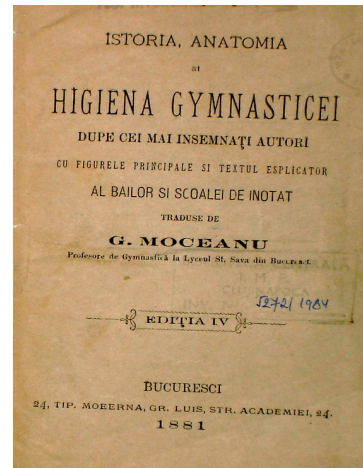

Fig. 1 – Coperta cărții lui Moceanu.

Prima parte a acestei scrieri prezintă istoria prescurtată a gimnasticii, noțiuni despre morfologia și fiziologia aparatului locomotor și despre igiena exercițiilor fizice. În a doua parte a acestei lucrări el a notat câteva aspecte despre înot. Partea finală a volumului lui Moceanu conține diferite exerciții care se pot face cu pușca, cu o pârghie, cu o bară de lemn sau de fier. Trebuie de subliniat faptul că în selecția unor exerciții fizice pe care le-a recomandat în această carte, Moceanu nu s-a limitat la opiniile autorilor din care a făcut traducerile, ci a ținut cont de opinia celebrului medic Carol Davila, care le-a apreciat ca fiind utile pentru a fi introduse în programa școlilor primare de băieți.

Nu ne-am propus să detaliam aceste exerciții. Menționăm doar faptul că acestea aveau grade diferite de dificultate, de la ridicarea și coborârea unui bare orizontale, până la exercițiile în care era utilizat helcometrul. Acesta este folosit pentru dezvoltarea forței musculare. El funcționează pe principiul învingerii rezistenței unei greutatei reglabile, care este ridicată și coborâtă prin intermediul unor scripeți (Marcu, Maneca, 1986).

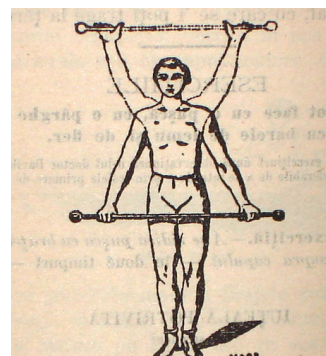

Fig. 2 – O etapă a unui exercițiu de gimnastică propus de Moceanu.

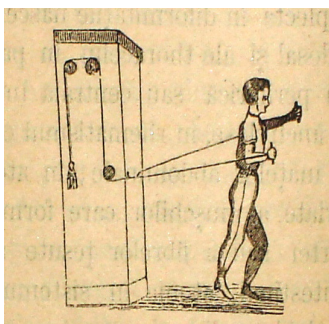

Fig. 3 – Utilizarea helcometrului, preconizată de Moceanu.

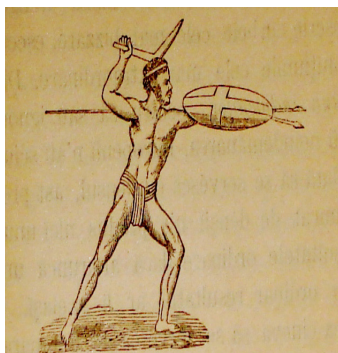

Fig. 4 – Studiu pentru mișcările aruncării cu bumerangul.

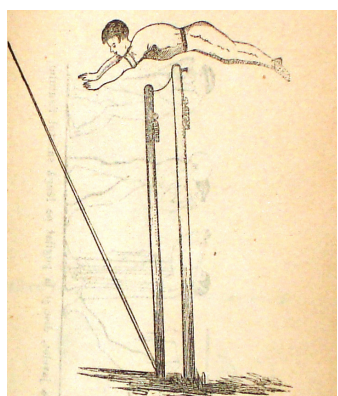

Fig. 5 – Studiu pentru mișcările săriturii cu prăjina.

Datorită faptului că această carte prezintă și noțiuni de anatomie, Mihai Ionescu (1928-1997) l-a inclus pe Gh. Moceanu în Dicționarul de anatomiciști, editat în 1991.

Privind per ansamblu realizările lui Moceanu, se poate afirma în mod temeinic faptul că el a fost începătorul unei noi epoci de dezvoltare a învățământului de gimnastică în școală și armată, a pregătirii de profesori și a înființării de societăți de educație fizică. Într-adevăr tot ceea ce a fost întemeiat în acest domeniu timp de trei decenii a fost opera lui Moceanu și a elevilor săi (Niculescu, 2006).

Concluzii

1. Gh. Moceanu a fost întemeietorul învățământului de educație fizică din România.

2. Contribuția sa în acest domeniu a fost deosebit de semnificativă, de aceea a fost apreciat de numeroși contemporani ai săi. Inedită este opinia pozitivă pe care a avut despre el una dintre elevele sale - Cella Delavrancea.

3. Cartea „Istoria, anatomia și igiena gimnasticii,

după cei mai însemnați autori, cu figurile principale și textul explicator al băilor și școlii de înot”, alcătuită de Gh. Moceanu reprezintă una dintre primele lucrări de educație fizică destinate elevilor din România.

4. Această carte nu este originală, ci este o selecție pe care Moceanu a efectuat-o, ținând cont de experiența pe care și-o formase prin predarea gimnasticii în diferite școli din București.

5. Lucrarea a avut succes, datorită stilului său direct și a numeroaselor desene pe care le conține.

6. Deși acest volum al lui Moceanu a avut succes la sfârșitul secolului al XIX-lea, totuși a rămas foarte puțin cunoscut, în raport cu alte cărți mai importante pe care el le-a elaborat.

Conflicte de interese

Nu există.

Bibliografie

- Bârsu C. O evocare a lui Gheorghe Mocianu, primul profesor român de educație fizică. *Palestrica Mileniului III - Civilizație și sport*, 2007;28(2):75-77.
- Bocu T, Vidu O. Serbări omagiale la Orman - Gheorghe Moceanu. *Palestrica Mileniului III - Civilizație și sport*, 2008; 9(2):155-157
- Bologa VL. Începuturile fazei științifice în medicina culturii fizice la noi. Extras din Studii și cercetări de medicină (Cluj), 1960 (XI):184.
- Bulei I. Modernitatea. Între realizări și contradicții. În: O istorie a românilor, Ed. Meromia, București 2004, 107.
- Caritey B, Carrez M. Sport et propagande en Europe (XIXe - XXe siècle). *Cahiers d'histoire. Revue d'histoire critique*, 2002 (88):14.
- Chețianu O. 100 de ani de la nașterea lui Gheorghe Mocianu primul educator fizic român. *Tipogr. „Cartea Românească”*, Cluj 1939, 5-10.
- Delavrancea C. Mamațica. În: Dintr-un secol de viață, Ediție îngrijită de Râpeanu V, Ed. Eminescu, București 1987, 29.
- Frioux St. L'État éducateur ou l'hygiène par l'école. În: Frioux St, Fournier P, Chauveau S. *Hygiène et santé en Europe de la fin du XVIIIe siècle aux lendemains de la Première Guerre mondiale*, Ed. Sedes, Paris 2012, 223.
- Ionescu M. Dicționar de anatomiciști. Ed. Litera, Craiova, 1991, 247
- Iorga N. Oameni care au fost. Vol. I, Editura pentru literatură, București 1967, 219.
- Kirițescu C. Educația fizică în România. În: Educația fizică parte fundamentală a educației școlare integrale, Ed. „Cartea Românească”, București 1930, 129.
- Marcu F, Maneca C. Dicționar de neologisme, ediția a III-a, Ed. Academiei R. S. România, București 1986, 517.
- Niculescu G. Scurt istoric privind apariția și evoluția gimnasticii pe plan mondial și național. În: *Gimnastica în kinetoterapie*. Ed. Fundației România de Măine, București 2006, 22.
- Nițelea M. Receptarea valorilor franceze în viața cotidiană a elitei bucureștene (1866-1914). În: București. Materiale de istorie și muzeografie, vol. XV, Ed. Muzeul Municipiului București, Tipogr. „Universul” SA., București 2000, 183.
- Popescu I. Maxime și reflecții medicale alese. Ed. Medicală, București 1983, 72.

Websites

- (1) <http://clio.revues.org/1855> Accesat în iulie 2014
- (2) <http://www.romgym.ro> Accesat în august 2014